

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้และการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองของผู้นำชุมชนและประชาชนใน อบต. การกระจายตัวของข่าวสารทางการเมืองระหว่างผู้นำชุมชน กับ ประชาชนใน อบต. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางการเมืองกับการเข้าถึงอำนาจทางการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางการเมือง กับ ความสำนึกเชิงสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง

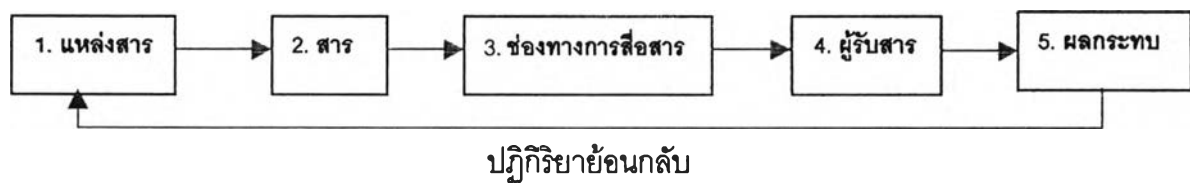
เมื่อกล่าวถึงการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง (Political Information) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับ “ทฤษฎีการสื่อสาร (Communication Theory)” เนื่องจากการที่บุคคลจะได้รับข่าวสาร หรือ ต้องการส่งข่าวสารไปยังผู้อื่น ต้องเกี่ยวข้องกับกระบวนการการสื่อสาร มนุษย์ใช้การสื่อสารเพื่อแสดงออกซึ่งพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด ความเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

การสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย แหล่งสาร ซึ่งทำหน้าที่ส่งสาร ผ่านช่องทางการสื่อสาร ไปยังผู้รับสาร (Berlo, 1966: 153) แต่กระบวนการของการสื่อสารดังกล่าวไม่ได้จบลงที่ผู้รับสารเท่านั้น แต่จะเกิดผลกระทบของการสื่อสารติดตามมา

ผลกระทบของการสื่อสารนี้ทำให้บุคคลสามารถประเมินคุณภาพของการสื่อสารได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่ากระบวนการสื่อสารนั้นๆ สำคัญและจำเป็นเพียงใด ไม่ว่าจะผลของการสื่อสารนั้นจะทำให้เกิดผลด้านบวก (เพื่อการส่งเสริม) หรือ ผลด้านลบ (เพื่อการปรับปรุง) ก็ตาม (Lasswell, 1984: 37-51) และผลกระทบนี้เองทำให้เกิดกระบวนการย้อนกลับของข่าวสาร นอกจากนี้ยังพบว่าข่าวสารนั้นไม่ได้สูญหายไปไหน แต่ยังมีลักษณะไหลเวียนของข่าวสารกลับไปกลับมา ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ดังนั้นกระบวนการสื่อสารจึงมีลักษณะไม่หยุดนิ่งและไม่สิ้นสุด ทั้งนี้ข่าวสารอาจแปรสภาพไปเมื่อผ่านแต่ละขั้นตอนของกระบวนการสื่อสารและปรากฏอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งในสังคม วัฏจักรการไหลเวียนของข่าวสารดังกล่าว ทำให้สภาพที่แท้จริงในสังคมไม่อาจหาผู้ส่งสารและผู้รับสารในลักษณะหยุดนิ่งและแน่นอนได้ ในบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง (Defleur, 1970: 93-94) ดังนั้นนักวิชาการบางท่าน จึงไม่เรียก ผู้ส่ง

สารหรือผู้รับสารโดยกำหนดตายตัวลงไป แต่กลับเรียกว่าผู้แปรสารแทน เพราะโดยธรรมชาติแล้วบุคคลหรือสถาบันจะมีลักษณะทั้ง 2 แบบภายในคนเดียวหรือในองค์กรเดียวกันเสมอ (Schramm, 1971: 23-33) นั่นคือบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารนี้ สามารถเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกันได้

รูปที่ 2-1 กระบวนการสื่อสารตามทฤษฎี Cybernetics

ที่มา : สุรพงษ์ ไชยชนะเสถียร, 2532

จากรูปที่ 2-1 จะเห็นได้ชัดเจนว่า กระบวนการสื่อสาร มีองค์ประกอบที่สำคัญๆ ดังนี้

1. แหล่งสารหรือผู้ส่งสาร (source) เป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสาร คือ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร บทบาทของผู้ส่งสารมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ เลือกสรรความหมายที่จะใช้สำหรับการสื่อสาร สร้างรหัสจากความหมายให้อยู่ในรูปของสาร และส่งรหัสของสารนั้นออกไป

การพิจารณาถึงแหล่งสารในสภาพของความเป็นจริงนั้นแยกแยะได้ยากมาก เช่น สถานีโทรทัศน์ถ่ายทอดคำแถลงการณ์ของรัฐบาลเกี่ยวกับนโยบายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในกรณีนี้ถือว่าการสื่อสารเป็นแหล่งสาร เพราะข่าวสารต่างๆ ที่ปรากฏออกมานั้น ได้ผ่านการกลั่นกรองจากรัฐบาล และถูกถ่ายทอดผ่านทางโฆษกจากรัฐบาล ส่วนโทรทัศน์ถือว่าเป็นช่องทางการสื่อสาร แต่ในกรณีที่โทรทัศน์ถ่ายทอดสดการเดินขบวนประท้วงของนักศึกษา ในกรณีนี้จะถือว่าสถานีโทรทัศน์เป็นแหล่งสารพร้อมกับทำหน้าที่เป็นช่องทางของสื่อ เนื่องจากสถานีโทรทัศน์ทำหน้าที่เลือกสรรภาพเหตุการณ์ทางการเมือง และ กระจายภาพเหตุการณ์ดังกล่าวไปสู่ประชาชน

2. สาร (Message) หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่กระตุ้นความหมายให้กับผู้รับ เป็นสาระเรื่องราวที่ส่งออกไปจากผู้ส่งสารถึงผู้รับสาร อาจเป็นความคิดหรือเรื่องราวใดๆก็ได้ ที่ส่งผ่านไป ตามสื่อในรูปแบบของ ข้อความ คำพูด รูปภาพ หรือกิริยาท่าทาง

ในการวิจัยเรื่องนี้สิ่งที่เป็นสารก็คือ “ข่าวสาร” ซึ่งข่าวสารเป็นสารอย่างหนึ่งที่ถูกส่ง มาตามสื่อต่างๆ โดยแหล่งสาร ซึ่งอยู่ในรูปของสัญลักษณ์หรือสัญญาณแต่โดยทั่วไปแล้วเมื่อเรา พูดยังคำว่า “ข่าวสาร” แล้วมักจะหมายถึง “เนื้อหาของสื่อ หรือ เนื้อหาของสาร” ซึ่ง “ข่าวสาร” หมายถึงเนื้อหาอะไรก็ได้ที่จะช่วยลด “ความไม่แน่ใจ” หรือ ทางเลือกที่อาจเป็นไปได้ในสถานการณ์หนึ่งๆ กล่าวคือ การที่คนเราจะตัดสินใจรับรู้ หรือยอมรับสิ่งของ เหตุการณ์หรือแนวความคิดอะไรสักอย่างนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะข่าวสารที่เขาได้รับ คือถ้าหากบุคคลได้รับข่าวสารที่เป็น ประโยชน์มากเท่าไร บุคคลนั้นก็จะสามารถตัดสินใจรับรู้หรือยอมรับได้ง่าย ความไม่แน่ใจก็จะลด น้อยลง กรณีตรงกันข้าม ถ้าหากบุคคลขาดการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งของหรือเหตุการณ์ต่างๆแล้ว ความไม่แน่ใจจะมีมาก จึงทำให้บุคคลนั้นยากที่จะตัดสินใจหรือยอมรับได้ เป็นการช่วยให้บุคคล สามารถสร้างภาพให้ชัดเจนขึ้น และยังช่วยกำหนดพฤติกรรมที่บุคคลควรจะทำภายใต้สถานการณ์หนึ่งๆด้วย (Schramm, 1971: 23)

หน้าที่ของข่าวสารมีหลายประการ เช่น หน้าที่ในด้านที่เป็นข่าวสาร การรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป ให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับทราบหรือหน้าที่ในด้านการให้ความเห็นหรือชักจูง หน้าที่ในด้านการให้ความรู้หรือการศึกษา ตลอดจนหน้าที่ในด้านการให้ความบันเทิง อย่างไรก็ตามการวิจัยเรื่องนี้จะเน้นหน้าที่ในด้านที่เป็น ข่าวสารเป็นหลัก โดยเฉพาะ ข่าวสารทางการเมืองซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศและเป็นปัจจัยที่จำเป็นของการปกครองในระบบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง เพราะข่าวสารทางการเมืองจะช่วยให้ระบบการเมืองอื่นๆ ทำหน้าที่ของตนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Almond and Powell, 1980: 10) ทั้งนี้เนื่องจากการที่ประชาชนได้รับความรู้ข่าวสารในทางการเมือง จะทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้เกิดความเข้าใจในทางการเมืองติดตามมา (ม.ร.ว. พุทธิสถาน ชุมพล, 2531: 194-196) และอยากเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนดังกล่าวจะทำให้รัฐบาลได้รับรู้ถึงสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ทำให้รัฐบาลสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างถูกต้อง ตรงจุดมากยิ่งขึ้น

3. ช่องทางสำหรับส่งสารหรือสื่อ (channel) เป็นสิ่งที่จะนำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับ บางครั้งอาจเรียกว่า “ผู้นำส่งสาร” ก็ได้ ในการศึกษาเกี่ยวกับสื่อ โดยทั่วไปมักแบ่งสื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ (Almond and Powell, 1966: 167)

3.1 สื่อบุคคล ได้แก่ สื่อแบบนี้ส่วนใหญ่จะติดต่อสื่อสารกันโดยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ เป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว และผู้ส่งสารกับผู้รับสารมักจะมีความรู้จัก ขอบพอบุคคลกันเป็นการส่วนตัว การสื่อสารลักษณะนี้จึงเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ผู้รับสามารถที่จะตอบรับ หรือมีปฏิกิริยาโต้ตอบต่อข่าวสารนั้น ผู้ส่งข่าวสารสามารถมองเห็นได้และผู้รับสามารถถามสิ่งที่ยังไม่เข้าใจจากผู้ส่งได้ การสื่อสารแบบนี้ระบบมีได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองของปัจเจกบุคคล หากแต่จะมีอิทธิพลได้โดยทางอ้อม คือผ่านตัวกลางอีกทีหนึ่ง ตัวกลางนี้คือ “ผู้นำความคิดเห็น” บรรดาผู้นำความคิดเห็นเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นและตื่นตัวทางการเมืองสูง รับฟังข่าวสารทางการเมืองจาก วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และจากอื่นๆ จากนั้นก็จะนำเอาข้อมูลข่าวสารทางการเมืองที่ได้รับมา ส่งผ่านไปยังบุคคลอื่นๆ ในสังคม อาจจะโดยการตีความหรือสอดแทรกความคิดเห็นของตนลงไปด้วย ซึ่งอาจจะทำให้ข้อมูลที่ส่งต่อไปยังผู้อื่น บิดเบือนไปจากความเป็นจริงได้

3.2 สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อชนิดนี้นับว่าเป็นสื่อที่มีความสำคัญมาก แต่มีจุดอ่อนคือ ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจในเนื้อหาของสารแล้ว จะไม่สามารถซักถามได้ เนื่องจากเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว แต่การสื่อสารในลักษณะนี้มีข้อดีคือ สามารถส่งข่าวสารข้อมูลให้แก่ผู้รับได้เป็นจำนวนมากๆ และช่วยลดการบิดเบือนข่าวสารข้อมูลโดยการพูดปากต่อปากได้ดี นอกจากนี้ยังสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง จนเป็นเหตุให้ผู้นำทางการเมืองส่วนใหญ่ถือโอกาสใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการที่จะกระตุ้น เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามที่ตนต้องการ หรือไม่ก็อาจครอบงำสื่อมวลชน เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ

4. ผู้รับสาร (receiver) หมายถึง ผู้ที่รับข่าวสารจากแหล่งสาร เป็นจุดหมายปลายทางที่ส่งสารไปถึงผู้รับสารอาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลก็ได้ บทบาทของผู้รับสารมีอยู่ด้วยกันสามประการคือ รับสาร ถอดรหัสสารเพื่อความหมาย และได้ตอบต่อความหมาย บทบาททั้งสามนี้ อาจทำโดยบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้

5. ผลกระทบของการสื่อสาร (effect) การสื่อสารจะมีอิทธิพลต่อความคิดและโลกทัศน์ของคน ผลของกระบวนการสื่อสารที่มีต่อมนุษย์ทำให้เกิดความรู้ (knowledge) ติดตามมา

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง หมายถึง กระบวนการการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ซึ่งข่าวสารเป็นสิ่งที่ช่วยลดความไม่แน่ใจของบุคคล ช่วยให้บุคคลสามารถสร้างภาพเกี่ยวกับข่าวสารทางการเมืองได้ชัดเจนขึ้น เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทศนคติและความคิดเห็น ประสบการณ์ทางการเมืองของแต่ละบุคคล เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาแลกเปลี่ยนข่าวสารทางการเมืองซึ่งกันและกัน

แต่อย่างไรก็ตาม การที่บุคคลจะเปิดรับข่าวสารหรือไม่นั้นจะขึ้นอยู่กับความสนใจข่าวสารทางการเมืองของแต่ละบุคคลและมีผู้ให้ความหมายของความสนใจข่าวสารทางการเมืองไว้ดังนี้

Robert A. Dahl ได้ให้ความหมายของผู้ที่มีความสนใจทางการเมือง ไว้ว่า ผู้ที่มีความสนใจข่าวสารทางการเมือง หมายถึง บุคคลที่ให้ความสนใจและแสวงหาข่าวสารทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ มีความห่วงใยและรู้ดีว่าตนเองสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ และคนกลุ่มนี้จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างแท้จริง มีความตื่นตัวและพยายามที่จะแสวงหาอำนาจทางการเมือง หรือไม่ก็เข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองในรูปแบบใด รูปแบบหนึ่ง แต่การที่บุคคลจะให้ความสนใจเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการเมืองนั้น มีปัจจัยต่างๆดังต่อไปนี้ (Dahl, 1983: 100-127)

1. มีผลประโยชน์ตอบแทน
2. คิดถึงสิ่งแลกเปลี่ยนเป็นสำคัญ
3. เชื่อว่าสามารถเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้
4. เชื่อว่าถ้าไม่เข้าร่วมผลที่ออกมาทางการเมืองจะไม่น่าพอใจ
5. มีความรู้ความชำนาญในการแก้ปัญหา
6. ต้องเอาชนะอุปสรรคในกิจกรรมต่างๆ

ความสนใจในการติดตามข่าวสารของบ้านเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง และนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การพูดคุยหรือ การสนทนากันเป็นกลุ่มเกี่ยวกับปัญหาของบ้านเมือง การพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือการกำหนดนโยบายทางการเมือง และการปกครอง

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าความสนใจข่าวสารทางการเมืองหมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วม ประท้วงสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ การลงสมัครรับเลือกตั้ง การไป ติดต่อกับทางราชการเพื่อช่วยเหลือชุมชน การชักชวนญาติพี่น้องออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การ เข้าร่วมฟังการประชุมอภิปรายทางการเมือง การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องการเมืองกับเพื่อนบ้าน ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์หรืออภิปรายเกี่ยวกับการเมือง ผลของความสนใจในข่าวสารทางการเมืองของบุคคลก่อให้เกิดความรู้ทางการเมืองติดตามมา

ความรู้ทางการเมือง

ความรู้ หมายถึง พฤติกรรมและสถานการณ์ต่างๆซึ่งเน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึงหรือระลึกได้ เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่างๆ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ขั้นที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยความรู้นี้ อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่ง และความรู้ในเรื่องสากล (Bloom, 1956: 89-96)

1. ความรู้เฉพาะสิ่ง เป็นองค์ประกอบของสิ่งที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรม สามารถแบ่งออกได้หลายประเภทดังนี้

1.1 ความรู้ศัพท์ หมายถึง ความรู้ในเรื่องสัญลักษณ์ที่จำเพาะบางอย่าง เป็นทั้ง ภาษาและมีไวยากรณ์ รวมถึงความรู้ทางสัญลักษณ์ที่ยอมรับกันทั่วไป สัญลักษณ์ประเภทต่างๆ

1.2 ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงเฉพาะสิ่ง หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับวันที่ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ ฯลฯ ซึ่งอาจรวมสาระที่ถูกต้องและเฉพาะเจาะจง เช่น วันที่แน่นอน หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยๆนอกจากนี้ยังรวมสาระเชิงประมาณการ เช่น ช่วงเวลาโดยประมาณ หรือจำนวนความมากน้อยที่เกิดขึ้นของปรากฏการณ์ต่างๆ

1.3 ความรู้ในเรื่องวิถีทางและวิธีการกระทำกับสิ่งเฉพาะ หมายถึง ความรู้เรื่องวิถีทางในการจัดระเบียบ การศึกษา การตัดสินใจ การวิพากษ์วิจารณ์ วิธีการค้นคว้า ลำดับผลที่ได้ตามเวลาในปฏิทิน มาตรฐานในการตัดสินใจแต่ละสาขา รูปแบบของการจัดระเบียบตามสาขาที่สาขากำหนดและการดำเนินการ ความรู้นี้จัดได้ว่าอยู่ระดับกลางของความเป็นนามธรรมระหว่างความรู้ที่จำเพาะกับความรู้อื่นๆไป

1.4 ความรู้เรื่องแบบแผนนิยม หมายถึง ความรู้ในเรื่องลักษณะของวิถีทางในการจัดกระทำ การนำเสนอความคิดและปรากฏการณ์ ทั้งนี้เพื่อการสื่อความหมายและความสอดคล้อง โดยทั่วไปแล้วแม้ว่ารูปแบบและประเพณีนิยมก็ยังคงมีอยู่ เพราะเป็นผลของการตกลงของคนกลุ่มใหญ่ หรือเกิดขึ้นจากการที่แต่ละคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องราว ปรากฏการณ์หรือปัญหา

1.5 ความรู้เรื่องแนวโน้มและลำดับเหตุการณ์ หมายถึง ความรู้ในเรื่องกระบวนการ ทิศทาง และการเคลื่อนที่ของปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเวลา

1.6 ความรู้เรื่องการจัดจำพวกและประเภท หมายถึง ความรู้ในเรื่องชั้น ชุดและส่วน ซึ่งการจัดระเบียบเรียงนี้ ถือว่าเป็นพื้นฐานของสาขาในการกำหนดจุดมุ่งหมาย ข้อโต้แย้ง หรือปัญหา

1.7 ความรู้เรื่องเกณฑ์ หมายถึง ความรู้ในเรื่องเกณฑ์ตามข้อเท็จจริง หลักการความคิดเห็น และพฤติกรรมที่ได้รับการทดสอบหรือตัดสินใจ

1.8 ความรู้เรื่องระเบียบวิธี หมายถึง ความรู้ในการค้นคว้า เทคนิค และกระบวนการที่ใช้ในบางสาขา ซึ่งได้สืบสวนปัญหาและปรากฏการณ์บางอย่าง เป็นที่น่าสังเกตว่าจะเน้นความรู้ของแต่ละบุคคลในเรื่องวิธีการมากกว่าความสามารถในการใช้วิธีการ

2. ความรู้เรื่องสากลและเรื่องนามธรรมในสาขาต่างๆ หมายถึง ความรู้ในเรื่องแบบแผนและรูปแบบที่สำคัญๆ ที่ปรากฏการณ์และความคิดที่ได้รับการจัดรวบรวมไว้เป็นโครงสร้าง ทฤษฎีและข้อสรุปต่างๆจำนวนมาก ซึ่งมีอิทธิพลต่อสาขาวิชาและนำมาใช้ศึกษาปรากฏการณ์หรือแก้ปัญหา ความรู้ในระดับนี้เป็นระดับที่สูงสุดของความเป็นนามธรรมและความซับซ้อน แบ่งได้หลายประเภทดังนี้

2.1 ความรู้เรื่องหลักการและข้อสรุปทั่วไป หมายถึง ความรู้ในเรื่องความเป็นนามธรรมบางอย่าง ซึ่งสรุปจากข้อสังเกตของปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรมที่มีคุณค่าในการอธิบาย บรรยาย ทำนาย หรือกำหนดการกระทำ หรือทิศทางที่เหมาะสมและสอดคล้อง

2.2 ความรู้เรื่องทฤษฎีและโครงสร้าง หมายถึง ความรู้ในเรื่องหลักการและข้อสรุป รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวหลักการและข้อสรุปทั่วไป

ส่วนคำว่าการเมืองนั้น หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่แบ่งสรรประโยชน์และคุณค่า (Easton, 1965) และหากนำนิยามของคำว่าการเมืองของนักรัฐศาสตร์ โครงสร้างนิยมสมัยหลัง กับ มาร์กซิสม์ มารวมแล้ว ความรู้ทางการเมือง ก็จะหมายความรวมถึง ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมอุตสาหกรรม หรือ ความรู้เกี่ยวกับประเด็นในทางเศรษฐกิจ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ

สตีเฟน แชนฟี (Steven Chafee) ได้ให้นิยามคำว่า “ความรู้ทางการเมือง” โดยอาศัยแนวคิดวิเคราะห์ระบบของ เดวิด อีสตัน ว่า ความรู้ทางการเมืองเป็นความรู้ของสมาชิกในระบบการเมือง เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวใดๆ ในสถานะของระบบ ในแง่ของการใช้อำนาจหน้าที่หรืออำนาจของรัฐ ในการแบ่งสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม หรือ ความรู้ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับข้อเรียกร้องและการสนับสนุนเกี่ยวกับนโยบายหรือกฎระเบียบที่เป็นผลผลิตของการแปรผันของการเรียกร้องและการสนับสนุน รวมทั้งข่าวสารเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้า ให้เป็นผลลัพธ์หรือออกมาของระบบการเมืองหนึ่งๆ (Chafee, 1975: 96)

Almond and Verba ได้จำแนกความรู้ทางการเมืองออกเป็น 3 ลักษณะ คือ (Almond and Verba , 1966: 50)

1. ความรู้เกี่ยวกับระบบการเมือง เช่น ความเป็นชาติ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ขนาดที่ตั้ง กำลังอำนาจ รัฐธรรมนูญ ระบบการปกครอง ฯลฯ
2. ความรู้เกี่ยวกับสถาบันหรือองค์การทางการเมืองต่างๆ ที่เป็นตัวแทนของรัฐ หรือเรียกรวมๆว่า “ปัจจัยนำเข้า” เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ รวมทั้งสื่อสารมวลชน ฯลฯ
3. ความรู้ข่าวสารทางการเมืองของบุคคลที่มีต่อ “ปัจจัยผลผลิต” เช่น นโยบายในการพัฒนาประเทศ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ฯลฯ ความรู้ข่าวสารทางการเมืองของบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่และเสรีภาพของประชาชน หรือวิธีการต่างๆที่บุคคลจะเข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการ การตัดสินใจทางการเมือง

จากนิยามข้างต้นสรุปได้ว่า ความรู้ทางการเมือง เป็นการรู้ประเภทหนึ่ง เป็นความรู้เฉพาะสิ่งที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางการเมือง เช่น ปัจจัยผลผลิตของระบบการเมือง สาระสำคัญแห่งการเมือง สถาบันหรือองค์กรของรัฐ เป็นต้น

การเข้าถึงอำนาจทางการเมือง

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “อำนาจ” เรามักจะหมายถึงมิติของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง 2 ตัวขึ้นไป อำนาจเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความพยายามของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นกระทำตามไม่ว่าจะโดยความยินยอมเห็นชอบหรือไม่ก็ตาม เช่น A มีอำนาจเหนือ B คือ A สามารถครอบงำต่อพฤติกรรมของ B ได้แต่การที่ A มีอำนาจเหนือ B ไม่ได้หมายความว่า B จะยอมรับ A ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่การต่อต้านของ B ที่มีต่อ A นั้นน้อยมาก จน A สามารถควบคุมได้ ซึ่งความสัมพันธ์ของอำนาจดังกล่าวข้างต้นนั้น ถ้าพิจารณาให้ดีจะพบว่าเป็นการผสมผสานกันระหว่างสิ่ง 2 สิ่งด้วยกัน คือ (Cox, 1985)

1. **อิทธิพล** เกิดขึ้นเมื่อตัวแสดงตัวหนึ่ง ตั้งใจส่งข้อมูลสู่ตัวแสดงอีกตัวหนึ่ง แล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของตัวแสดงที่เป็นผู้รับข้อมูล เป็นความสัมพันธ์กันระหว่างการกระทำและผลลัพธ์ เป็นมิติความสัมพันธ์ของอำนาจในการติดต่อกันระหว่างผู้มีอิทธิพลและผู้อยู่ใต้อิทธิพล แต่อย่างไรก็ตามการที่ตัวแสดงหนึ่งจะมีอิทธิพลเหนือตัวแสดงอื่นๆ ตัวแสดงนั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

2. **การครอบงำ** คือ การที่ตัวแสดงหนึ่งสามารถควบคุมพฤติกรรมของตัวแสดงอื่นๆ ได้ โดยการเสนอหรือยื่นผลประโยชน์หรือโทษ (มาตรการ) ให้กับตัวแสดงอื่น การครอบงำจะเกิดขึ้นถ้าผู้ถูกครอบงำตอบสนองต่อมาตรการนั้นๆ มาตรการนี้เป็นไปได้ทั้ง 2 ด้าน คือด้านบวกและด้านลบ อำนาจที่เกิดจากอิทธิพลและการครอบงำนี้ผู้ครอบงำจะดูว่าผู้ถูกครอบงำปฏิบัติตามสัญญาที่ให้ไว้หรือไม่ ถ้ายังไม่ทำตาม การใช้มาตรการนั้นๆ ก็จะมีผลอยู่จนกว่าผู้ถูกครอบงำจะทำตามคำสั่งของผู้ครอบงำ

แมก เวเบอร์ (Max Weber) ได้แบ่งอำนาจเป็น 3 ประเภท คือ

1. สิทธิอำนาจโดยบารมี (charismatic authority) เป็นอำนาจที่ได้รับการยอมรับ เนื่องจากมีคุณสมบัติพิเศษส่วนบุคคล ผู้นำที่มีอำนาจเป็นที่ยอมรับของคนจำนวนมากเนื่องจาก บารมีของตัวผู้นำคนนั้น อำนาจแบบนี้แม้ว่าเป็นอำนาจที่เนื่องมาจากคุณสมบัติเฉพาะตัวของ บุคคลก็ตาม แต่คุณสมบัติชนิดใดจะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับให้มีสิทธิอำนาจหรือไม่ ขึ้น อยู่กับความรู้สึกนึกคิดของคนจำนวนมากในสังคม เช่น ในสภาวะที่สังคมกำลังระส่ำระสายหรือ ตกอยู่ในปัญหาร้ายแรง คนส่วนใหญ่จะเรียกร้องต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง เด็ดขาด บุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นนั้น ก็เป็นที่ยอมรับ

2. สิทธิอำนาจโดยประเพณี (traditional authority) ได้แก่ อำนาจที่มาจากธรรมเนียมประเพณีที่ สืบทอด กันมา เช่น ประเพณีการถ่ายทอดจากระบบกษัตริย์ สังคมที่ปกครองโดยระบอบกษัตริย์มาแต่ โบราณมีความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับอำนาจของผู้นำที่ประชาชนมักยอมรับ โดยไม่มีข้อสงสัย เช่น ความเชื่อว่กษัตริย์และเชื้อพระวงศ์เป็นสมมุติเทพที่จุติมาเพื่อปกครองมนุษย์

3. สิทธิอำนาจโดยหลักเหตุผลและกฎหมาย (rational-legal authority) เป็น อำนาจที่มาจากกฎเกณฑ์ที่ กำหนดขึ้นตามความจำเป็นขององค์การ องค์การสมัยใหม่ต้องมีการ จัดระเบียบอย่างเป็นทางการ ต้องมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและการบังคับบัญชา อย่างชัดเจน แน่นนอน ผู้ที่อยู่ในองค์การ จึงมีอำนาจชอบธรรมลดหลั่นกันตามสายบังคับบัญชา และตามบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องหรืออาจเรียกอำนาจที่ต้องทำตามคำสั่งนี้ว่าเป็น การครอบงำ

อย่างไรก็ตามการแยกอำนาจเป็นแบบต่างๆดังกล่าวข้างต้นเป็นเพียงรูปแบบทางทฤษฎี เท่านั้น เพราะในความเป็นจริง บุคคลหนึ่งอาจมีอำนาจหลายๆแบบ ในตัวคนเดียวกันก็ได้

Harold D. Lasswell ได้กล่าวไว้ว่า อำนาจ หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ส่วนอิทธิพล หมายถึง สถานะของสิ่งที่มีคุณค่าและพลังของคน หรือกลุ่มคน การศึกษาการเมือง เป็นการศึกษในเรื่องของอำนาจ ผู้มีอิทธิพลคือผู้ซึ่งได้รับสิ่งที่ต้องการหรือผลประโยชน์มากที่สุด นั่นคือ กลุ่มของผู้นำ ส่วนผู้ที่ได้รับสิ่งที่ต้องการหรือผลประโยชน์น้อยที่สุดก็คือ ประชาชนหรือ มวลชน (Lasswell, 1936: 14)

ส่วนอำนาจทางการเมืองมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

จรรยา สุภาพ ได้ให้ความหมายของอำนาจทางการเมืองไว้ว่า อำนาจทางการเมือง หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดและบังคับใช้ สิทธิ และหน้าที่ สิทธิ คือ การยอมให้มีเสรีภาพที่จะปฏิบัติการภายในขอบเขตแห่งสิทธินั้น ส่วนหน้าที่ คือการกำหนดให้บุคคลใดหรือกลุ่มใดสามารถใช้สิทธิที่ตนมีอยู่อย่างเสรี รวมทั้งการป้องกันคุ้มครองรักษาสีทธิของตนเองด้วย (จรรยา สุภาพ, 2518: 91)

อำนาจทางการเมืองถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ชอบธรรมและได้รับการรับรองโดยกฎหมาย และเมื่อมีการบังคับใช้อำนาจตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว ผู้ที่ถูกบังคับจะต้องยอมตามหรือปฏิบัติตาม ดังนั้นอำนาจทางการเมืองจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของ "ความชอบธรรม" คือเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะมีการใช้กำลังบังคับ หรือไม่ก็ตาม นอกจากนี้อำนาจทางการเมือง ยังเกี่ยวข้องกับ "มติมหาชน และ สถานภาพ " จนบางครั้งอาจอธิบายอำนาจว่าเป็นหน้าที่หรือ ความรับผิดชอบแห่งสถานภาพนั้นๆในสังคม เมื่อใดที่หน้าที่แห่งอำนาจ มีความหมายชัดเจน ก็จะไม่เป็นที่ยุ่งยากที่จะกำหนดขอบเขตแห่งอำนาจ (จรรยา สุภาพ, 2518: 91)

Robert A. Dahl ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีอำนาจในทางการเมือง คือ มีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหนือบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น เนื่องมาจากเหตุผล 3 ประการ คือ (Dahl, 1975: 28)

1. บุคคลนั้นมีทรัพยากรทางการเมืองอยู่ในความครอบครองมากกว่าคนอื่น ๆ
2. แม้ว่าจะมีทรัพยากรทางการเมืองในความครอบครองเท่ากัน บุคคลบางคนอาจจะใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าคนอื่น ทำให้บุคคลนั้นมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือกว่าบุคคลอื่น ๆ
3. แม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในความครอบครองเท่ากัน แต่บุคคลบางคนสามารถใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้ชำนาญ หรือมีประสิทธิภาพมากกว่าคนอื่น ๆ ทำให้บุคคลนั้นมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือกว่าบุคคลอื่น ๆ

การที่คนบางคนหรือกลุ่มบุคคล ใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าคนอื่นก็เพราะต้องการผลประโยชน์ที่มากกว่าคนอื่น ส่วนสาเหตุที่บุคคลมีความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองมาน้อยกว่ากัน ก็เนื่องมาจาก ความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ความแตกต่างในด้านของโอกาสที่จะเรียนรู้ ความแตกต่างในเรื่องของแรงจูงใจ

จากนิยามข้างต้นอาจสรุปได้ว่า การเข้าถึงอำนาจทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจต่อการดำเนินงานตามนโยบายสาธารณะ รวมถึงการที่บุคคลสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางการเมืองเหล่านั้น

ความสำนึกเชิงสังคม

ความสำนึกมีความหมายเหมือนกับคำว่าความตระหนัก (Koffka, 1948: 212) เป็นสภาพทางจิตใจที่อยู่ในสภาวะตื่นตัว เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด และความปรารถนาต่างๆที่เกิดจากการรับรู้ เมื่อบุคคลได้รับความรู้หรือประสบการณ์และสะสมไว้ แล้วมีการประเมินค่าและตระหนักถึงความสำคัญต่อสิ่งนั้นๆทั้งทางบวกและทางลบ โดยมีลักษณะเห็นด้วย หรือ ไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบก็ได้ เป็นสิ่งสะท้อนถึงความศรัทธาเริ่มแรกของคนที่ได้รับจากประสบการณ์ (Newcomb, Ralph, Turner and Comverse, 1966: 41 อ้างใน สุวรรณี กุลวิจิตรรังษี, 2521: 252) เป็นสภาวะของจิตใจก่อนการแสดงออกทางพฤติกรรม ขึ้นอยู่กับอารมณ์เป็นสำคัญ

ความสำนึกประกอบด้วยสองส่วนที่สำคัญๆ คือ ส่วนความเห็น และส่วนประเมินค่า (Brehn and Cohen, 1962: 17 อ้างใน สุวรรณี กุลวิจิตรรังษี, 2521: 23) การประเมินค่าดังกล่าวเป็นการประเมินค่าจากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และความสนใจ ของบุคคล แต่ความแตกต่างระหว่าง ความสำนึก กับ ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น ความสนใจ อยู่ที่ “ระดับของความรู้สึก”

สวนคําวาความสํานึกเจิงสังคมนั้ ใ้รับอิทธิพลมาจาก "ทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society Theory)" ซึ่งคําวา "ประชาสังคม" นั้มาจากภาษาอังกฤษวา Civil Society และมีใ้ใช้ภาษาไทยเทียบเคียงกันหลายคํา (อนุชาติ พวงสําลี, 2540: 4) เช่น สังคมประชาธรรม ของไพบูลย วัฒนศิริธรรม, สังคมราษฎร ของเสนห์ จามริก , วิถีประชา ของชัยอนันต์ สมุทวณิช อารยสังคม ของอนก เหล่าธรรมทัศน์ และสังคมเข้มแข็ง ของธีรยุทธ บุญมี นักคิดที่สําคัญเกี่ยวกับประชาสังคมมีดังนี้

จอห์น ล็อก (John Lock, 1632-1704 A.C.) มองวาประชาสังคมของมนุษย์นั้เกิดจากการที่มนุษย์ต้องการที่จะหนีสภาวะด้านลบของธรรมชาติหรือภาวะสงคราม ซึ่งในสภาวะดังกล่าวมนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพอยางเต็มที่ เพราะไม่มีใครมีอำนาจอันชอบธรรมที่คนอื่นจะพึงได้ ทุกคนจึงใ้กําลังที่ตนมีในการรักษาตนและทําลายผู้อื่น ดังนั้นในทรรคนะของล็อก ประชาสังคมจึงหมายถึง สังคมหรือชุมชนอิสระซึ่งมนุษย์จํานวนหนึ่งตกลงใจและดว้ยความยินยอม เข้ามาอยุ่ร่วมกันภายใต้ความผูกพันของประชาสังคม ดว้ยจุดมุ่งหมายคือ ความสบาย ความปลอดภัยอยุ่ร่วมกันอยางสันติกับคนอื่น ๆ เป็นการเข้ามาทําสัญญาของมนุษย์เพื่อสร้างประชาสังคมการเมือง คือ ทุกคนยอมเสียสละเสรีภาพส่วนบุคคลและอำนาจที่มีอยู่ในสภาวะธรรมชาติใ้กับชุมชน ทําใ้ชุมชนมีอำนาจเหนือสมาชิกทั้งปวง ทําใ้ชุมชนนั้สามารถระทําการและใ้อำนาจบังคับได้ตามเจตนารมณ์และมติของเสียงข้างมาก ซึ่งก็เป็จุดกําเนิดของการสร้างทฤษฎีประชาธิปไตย นั้คือ คําวาประชาสังคมในทรรคนะของล็อกจึงมีความหมายเช่นเดียวกับคําวา "สังคมการเมือง" นั้เอง (Lock, 1681 ใน The Second Treatise of Government อังใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2540: 1-11)

แนวคิดของล็อกที่สําคัญคือ สังคมเกิดก่อนการเมือง คือสังคมในสภาวะธรรมชาติเป็สังคมที่ปลดอดการเมืองหรือบริสุทธ์จากการเมือง ดังนั้นล็อกจึงใ้ความสําคัญกับความเป็นอิสระของสังคมและความสําคัญของสังคมเหนือรัฐ ทําใ้คนใ้หมโนทัศน์มองวา "สังคม" มีความเหนือกวา "รัฐ" ไปด้วย ไม่ว่าในทางจริยธรรมหรือในทางการเมือง คือเป็แนวคิดที่มองวาประชาชนสามารถสร้างความชอบธรรมตางๆนานาใ้แก "สังคม" และองค์กรทางสังคมที่ไม่ใช่ของรัฐและรัฐบาล ได้อยางเต็มที่ จนกระทั่งการที่สังคมมีความชอบธรรมในการโค่นล้มทําลายรัฐ(บาล) หากรัฐไม่ปฏิบัติตัวใ้ถูกต้องตามสัญญา (กฎหมาย) คือ ขาดความชอบธรรมเพราะสังคม (ประชาชน) สามารถเรียกคืนเสรีภาพกลับไปได้ นั้คือประชาสังคมสามารถทํา

หน้าที่ต่างๆ เพื่อนำพาให้มนุษย์ไปบรรลุจุดหมายในอุดมคติที่ต้องการได้ในนามของเจตจำนงทั่วไปของ “ชาติ” และ/หรือ “ประชาชน” (ฮเนศ อภรณ์สุวรรณ, 2540: 3-7)

มองเตสกีเยอร์ (Montesquier, 1689-1755 A.C.) ประชาสังคม หมายถึง สังคมที่บุคคลมี “สิทธิอิสรภาพของบุคคลสูง” และคนในสังคมนั้นจะต้องมี “พลังแห่งคุณธรรม” ซึ่งเป็นพลังจิตใจที่รักปิตุภูมิ เป็นพลังจิตใจของพลเมืองที่ละอายเมื่อต้องทำตามคำสั่งอื่นใดที่ต่ำต้อยกว่าคุณธรรมของพวกเขา ดังนั้นแนวคิดของสิทธิอิสรภาพจึงเป็นรากฐานของแนวคิดเรื่องประชาสังคมของยุโรปเมื่อยุคสมัยเริ่มใหม่และเริ่มศรัวิไลซ์ (ฮเนศ อภรณ์สุวรรณ, 2540: 8)

เฮเกิล (Hegel, 1770-1831 B.C.) ได้กล่าวถึงบทสรุปของคำว่า ประชาสังคม คือ การเน้นมิติทางจิตใจของคนในสังคม เนื่องจากการที่คนมาทำสัญญา (กฎหมาย) กันเพื่อสร้างสังคมการเมืองขึ้นมานั้นทำให้สังคมขาดมิติทางจิตใจ มีแต่กฎหมายและอำนาจเท่านั้น ดังนั้นปัจเจกชนที่ดำรงอยู่ในชุมชนจึงต้องจำลองแบบมาจากครอบครัว ลักษณะเด่นของครอบครัวคือ การมีความรักเป็นเครื่องเชื่อมโยงคนไว้ด้วยกัน ดังนั้นประชาสังคม จึงทำหน้าที่เสมือนครอบครัวสากล (universal family) (ฮเนศ อภรณ์สุวรรณ, 2540: 10)

ประเวศ วะสี ‘ประชาสังคม’ เป็นแนวความคิดที่ต้องการทำให้ชุมชนหรือภาคสังคมเข้มแข็งขึ้น เพราะสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ภาคส่วนหลักซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐ หรือ “รัฐาณาภาพ” และภาคธุรกิจเอกชน หรือ “ธนาณาภาพ” มีความเข้มแข็งและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมาก ปรากฏการณ์เช่นนี้ส่งผลทำให้สังคมขาดคุณภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือ ภาคสังคม ซึ่งเรียกว่า “สังคมนานาภาพ” การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนจำเป็นจะต้องมีการร่วมมือกันของทุกส่วนในสังคมในลักษณะของ “เบญจภาคี” (ซึ่งต่อมาเรียกว่า “พหุภาคี”) โดยจะต้องร่วมมือกันทำงานจากภาคต่างๆของสังคม ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ฯลฯ เช่นเดียวกับการทำงานร่วมกันของระบบต่างๆในร่างกายไม่ว่าจะเป็น ปอด ตับ ไต ฯลฯ ถ้าส่วนไหนผิดปกติก็อาจมีผลต่อส่วนอื่นๆได้ ดังนั้นการปฏิรูปสังคมก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องทำหลายๆส่วนพร้อมๆกัน เช่น การปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูประบบการเมือง การส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคมของชุมชน (ประเวศ วะสี เรียบเรียงโดย วรตุลย์ ตูลารักษ์ ในพิทยา ว่องกุล, 2541: 17-18)

กระบวนการดังกล่าวข้างต้นจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคม ของคนในชุมชน ถักทอทั้งแนวตั้งซึ่งหมายถึงโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ และแนวนอนซึ่งหมายถึงพันธมิตร/เพื่อน/เครือข่ายเข้าหากัน มีความสัมพันธ์กันด้วยกาลยาณมิตรธรรมที่เอื้ออาทรต่อกัน กล่าวโดยสรุปก็คือ คำว่าประชาสังคมหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารหรือการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ แต่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการปกป้องสิทธิของตนเองในเรื่องต่างๆร่วมกัน เช่น สิทธิที่จะดูแลทรัพยากร สิทธิผู้บริโภค สิทธิทางการศึกษา สิทธิในการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรม ฯลฯ (ประเวศ วะสี เรียบเรียงโดย วรดุลย์ ตูลารักษ์ ในพิทยา ว่องกุล, 2541: 18)

ธีรยุทธ บุญมี มองว่าแนวคิดเรื่องประชาสังคมเป็นแนวความคิดที่ให้ความสำคัญกับ "พลังที่สามหรือพลังของสังคม" ที่มีลักษณะ "กระจัดกระจาย (diffuse)" เป็นพลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนของสังคม เช่น พลังของนักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน สามารถร่วมแรงร่วมใจกันผลักดันสังคม ปัญหาต่างๆที่เป็นพื้นฐานก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ (ธีรยุทธ บุญมี, 2536)

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ประชาสังคมเป็นแนวความคิดที่เน้นเรื่อง ความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว การมีส่วนร่วม ความผูกพัน ความสำนึกของความเป็นพลเมืองของคนในสังคม ประชาสังคมโดยนัยยะนี้ มิได้หมายถึงความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้น แต่กินความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเหนือที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคั่นหน้า แต่เป็นความผูกพัน ของผู้คนที่หลากหลายต่อกันบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหาการมีส่วนร่วม และด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2539)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช มองว่า ประชาสังคม คือ เป็นการทำงานร่วมกันของทุกๆส่วนในสังคม ภาครัฐ ภาคประชาชน เข้ามาเป็นหุ้นส่วนกันและให้ความสำคัญกับ "วิถีประชา " ที่เป็นกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลาง ปราศจากการจัดตั้ง เน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาทุกฝ่ายร่วมกันในระดับพื้นที่ (ย่อยๆ) ซึ่งอาจเป็นพื้นที่จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2539)

ซูซีย์ ศุภวงศ์ ให้ความหมายของคำว่า ประชาสังคมว่า “การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลบซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (ซูซีย์ ศุภวงศ์, 2540)

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ประชาสังคม หมายถึง สังคมที่ประชาชนโดยทั่วไป ต่างมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลาย ที่ประชาชนจัดขึ้น โดยนัยยะของความหลากหลายขององค์กรนี้ไม่ว่าจะเป็น กลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ซึ่งล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้น จึงเป็นเสมือน “สังคม” ของ “ประชา” และประชาสังคมในแง่ นี้ ไม่มีภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และไม่ใช่ภาคธุรกิจ ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ

David Mathews ได้กล่าวไว้ว่า ประชาสังคม หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวม ที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น อาจจะใช้พื้นฐานของระบบคุณค่าเก่า หรือ เป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วม ดังนั้น คำว่า ประชาสังคม หรือ ชุมชน จึงอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ตั้งแต่บริษัทขนาดเล็ก ถนนสายหนึ่ง หมู่บ้านหนึ่ง เมืองๆหนึ่ง หรือกลุ่มสนใจเรื่องๆหนึ่ง ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะเป็นพลวัต ที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงกับระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน ความเป็นชุมชน หรือ ความเป็นประชาสังคม จึงเป็นรากฐานสำคัญของสังคม เพราะจะเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน เป็นแหล่งพื้นฐานที่สุดที่จะเกิดการถักทอความรัก ความเอื้ออาทรของคนในสังคม และก็จะด้วยการเล็งเห็นถึงความสำคัญของเรื่อง การเป็นชุมชน หรือ ความเป็นประชาสังคม ดังนั้นการสนับสนุนให้ขยายตัวมากเท่าไรก็จะเป็นผลดีต่อความเข้มแข็งของชุมชนมากขึ้นเท่านั้น (David Mathews อังโนอนุชาติ พวงสำลี, 2540: 9-10)

กระทรวงมหาดไทย ได้กล่าวถึงเรื่องประชาสังคมไว้ในการกำหนดแนวทางปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ไว้ดังนี้ (กระทรวงมหาดไทย, 2542)

“กลุ่มหรือองค์กรประชาชนที่มีอยู่ ทั้งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการในชนบท และพื้นที่เมืองนั้นมีหลากหลาย เน้นภารกิจด้านใดด้านหนึ่ง และบางส่วนมีสภาพที่อ่อนแอ ไม่สามารถพึ่งตัวเองได้ และขาดทิศทางการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคม และการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนระดับรากฐานอันได้แก่ ตำบล หมู่บ้าน และชุมชนย่อยในเขตเมือง เพื่อให้กลุ่ม/ชุมชน อันเป็นการรู้เท่ากัน และมีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ที่จะเกิดขึ้น”

ภาครัฐ เป็นองค์กรหลักในการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด ยังติดวิธีการทำงานและทัศนคติแบบยึดหน่วยงาน และใช้การทำงานเป็น “สั่งการ” ซึ่งไม่สอดคล้องกับการทำงานแนวใหม่ที่ กระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ จะต้องร่วมกันทำงานในลักษณะพหุภาคี และข้าราชการจะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น รับฟังความคิดเห็นทุกฝ่าย และให้ความร่วมมือสนับสนุน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง “

จากนิยามข้างต้นอาจสรุปได้ว่า ความสำนึกเชิงสังคม หมายถึง การตื่นตัว ความรู้สึกนึกคิดและความปรารถนาต่างๆของบุคคลในสังคมที่ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาของสังคม และก่อให้เกิดพฤติกรรมความร่วมมือกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเป็นการให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรมบางครั้งปัจเจกชนต้องเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นความรู้สึกที่คนในสังคมตระหนักว่าเรื่องส่วนรวมเป็นเรื่องของตัวเอง หรือเป็นความรู้สึกของคนในชุมชน ที่รู้สึกว่าเป็นเรื่องของส่วนรวมเหมือนเรื่องของตัวเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นรนิติ เศรษฐบุตร สมคิด เลิศไพฑูรย์ และสายทิพย์ สุคติพันธ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบล ผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องขององค์การบริหารส่วนตำบลในระดับปานกลาง (นรนิติ เศรษฐบุตร สมคิด เลิศไพฑูรย์ และสายทิพย์ สุคติพันธ์ , 2540)

เชษฐา โมสิกรัตน์ ได้ศึกษาเรื่อง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในฐานะการปกครองท้องถิ่นขั้นพื้นฐาน โดยศึกษาถึงการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในระยะแรกของการจัดตั้ง เมื่อปี พ.ศ.2538 ผลการศึกษา คือ องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากการขาดทรัพยากรในการบริหารระดับต่างๆ โดยเฉพาะการขาดความรู้ความเข้าใจในด้านหลักการปกครองท้องถิ่น ตลอดจนความต้องการที่มีความแตกต่างกันของแต่ละหมู่บ้าน (เชษฐา โมสิกรัตน์, 2539)

พินิจ ราชวัฒน์ ได้ศึกษาความคิดเห็นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดระยองที่มีต่อพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ในส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตำบล ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านส่วนมากเห็นด้วยกับ พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 จะช่วยให้การพัฒนาตำบลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ตำบลมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น (พินิจ ราชวัฒน์, 2539)

สุเมธ ธีรนิติ ได้ทำการศึกษาความเข้าใจในบทบาทของกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนนทบุรี พบว่า กรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนมากมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองสูง (สุเมธ ธีรนิติ, 2539)

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ได้ศึกษาเรื่องบทบาทและความสัมพันธ์ของส่วนราชการในองค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเรื่องใหม่ที่คนส่วนใหญ่ทั้งประชาชนและข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ยังไม่เข้าใจในสาระ รายละเอียด ซึ่งมีผลทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ การประสานงาน การช่วยเหลือสนับสนุนและความเกี่ยวเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่เกิดปัญหาขัดข้องได้ และการเข้าไปให้คำแนะนำ

นำปรึกษาช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาค จะต้องระมัดระวังมิให้ก้าวล่วงเหลี่ยมล้ำไปในทางที่เกินขอบเขตจนกลายเป็นผู้ชี้แนะ หรือครอบงำองค์การบริหารส่วนตำบลได้ และเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคที่จะให้คำแนะนำควรจะมาจากทุกกระทรวง ทบวง กรม จึงจะทำให้กระบวนการพัฒนาองค์การของท้องถิ่นเป็นไปอย่างราบรื่น (สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2539)

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภายใต้กรอบความรู้ความเข้าใจของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนความสัมพันธ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล กับ การปกครองส่วนภูมิภาค ส่วนการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ฉีกประเด็นการศึกษาออกไป คือ เน้นการศึกษาการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง การกระจายตัวของข่าวสารทางการเมืองระหว่างกลุ่มของผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางการเมือง กับ การเข้าถึงอำนาจทางการเมือง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางการเมือง กับ ความสำนึกเชิงสังคม เป็นหลัก